

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

СТРЕЛКОВСЬКА ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.97:316.624.2

**МАРГІНАЛЬНІ ГРУПИ В СТРУКТУРІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ:
КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса –2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії Міністерства освіти і науки України.

**Науковий
керівник**

кандидат юридичних наук, доцент
ДРЬОМІН Віктор Миколайович,
Одеська національна юридична академія,
завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого
права

**Офіційні
опоненти:**

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ГЛУШКОВ Валерій Олександрович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології;

кандидат юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ДЕНИСОВА Тетяна Андріївна,
Інститут права ім. Володимира Сташиса
Класичного приватного університету,
проректор з навчально-педагогічної роботи університету –
директор інституту

Захист відбудеться 21 грудня 2008 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 18 листопада 2008 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Організована злочинність є однією з найсерйозніших проблем, що на даний момент постала перед усією світовою спільнотою. Це обумовлено такими негативними тенденціями її розвитку, як підвищення її рівня, розширення напрямів та сфер впливу, входження її представників до владних структур, транснаціоналізація організованої злочинної діяльності тощо. Зазначений вид злочинної активності спричиняє величезний збиток державі та суспільству.

Причинами значного зростання організованої злочинності в Україні, а також в інших пострадянських країнах, є економічна та політична нестабільність, різка поляризація доходів громадян та пов'язане із цим майнове розшарування населення. Зазначені фактори призвели до суттєвих змін у суспільстві, наслідком чого стала маргіналізація як окремих громадян, так і цілих груп населення. Такі масштабні перетворення відобразилися на стані злочинності у країні загалом, та на кожному з її видів, зокрема, результатом чого стала тенденція входження до організованих злочинних угруповань представників маргінальних груп населення, для яких раніше кримінальна активність не була характерною. Сам маргінальний стан окремих індивідів чи цілих груп населення, який можна розглядати як криміногенний фактор, значно полегшує процес їх втягнення в організовану злочинну діяльність. Таким чином, з'ясування причин маргіналізації окремих груп, шляхи їх втягнення у діяльність організованих злочинних формувань, а також найбільш характерних виконуваних ними ролей дозволить побудувати більш ефективну систему протидії організованій злочинності.

У науковій літературі соціологічні та філософські аспекти проблеми маргінальності вивчали такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як А.І. Атоян, Р.А. Ануфрієва, Є.С. Балабанова, А.А. Галкін, З.Х. Галімулліна, З.Т. Голенкова, С.П. Гурін, І.І. Дмитрова, А.Н. Дьомін, А.В. Єрмілова, І.В. Зайцев, Є.Д. Ігітханян, І.В. Казарінова, К.В. Лукіна, С.Н. Мельник, І.В. Мітіна, В.В. Онікієнко, Р. Парк, Є.В. Покасова, М.І. Поляков, І.П. Попова, Є. Рашковський, Н.М. Римашевська, Є.В. Старіков, Н.Є. Степанова, Е. Стоунквіст, А.А. Свящук, А. Фарж, В.А. Шапінський, Т. Шибутані, Н. Шульга та ін.

У кримінологічній науці проблема маргінальності знайшла своє відображення у роботах В.М. Волосевича, А.Ю. Голодняк, В.М. Дрьоміна, М.В. Краснова, В.В. Лунєєва, Е.Ф. Побегайло, Є.В. Садкова, Р.Ф. Степаненко, О.М. Черниша, М.О. Черниш та ін.

Феномену організованої злочинності у його різних аспектах приділялась увага в працях таких провідних вітчизняних та зарубіжних авторів, як В.О. Алексєєв, Ю.М. Антонян, А.Н. Волобуєв, Р.Р. Галіакбаров, В.В. Голіна, В.О. Глушков, О.І. Гуров, Є.Б. Галкін, Т.А. Денисова, А.І. Долгова, С.В. Дьяков, В.Є. Емінов, А.Ф. Зелінський, С.М. Іншаков, І.І. Карпець, Н.Ф. Кузнецова, В.І. Куліков, Р. Кларк, Б.В. Лізогуб, О.М. Литвак, В.В. Лунєєв, В.А. Номоконов, В.С. Овчинський, Є.Л. Стрельцов, О.В. Топільська, А.П. Тузов, В.О. Туляков, Л. Шеллі, Н.П. Яблоков та ін.

Не зменшуючи ролі й значущості робіт названих науковців, необхідно визнати, що комплекс дослідження проблеми організованої злочинності у контексті маргіналізаційних процесів у суспільстві в кримінологічній науці досі не проводилось. Таким чином, це дисертаційне дослідження певною мірою покликане заповнити прогалини в зазначеному напрямі кримінологічного знання та вдосконалити систему попередження проявів організованої злочинності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідницької роботи Одеської національної юридичної академії на 2006–2010 роки “Традиції та новачії в сучасній українській державності і правовому житті” (державний реєстраційний номер 0106U004970) і є складовою частиною наукової теми кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Одеської національної юридичної академії на 2006–2010 роки “Актуальні проблеми вивчення та попередження злочинності та кримінологічного обґрунтування удосконалення системи кримінальної юстиції в Україні”.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розв'язання основних кримінологічних проблем, які пов'язані з маргіналізацією населення та участю представників певних маргінальних груп у діяльності організованих злочинних угруповань, та формування на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення попередження проявів організованої злочинності. Мета дослідження обумовила виділення низки завдань, основними з яких є:

визначити стан розробленості проблеми маргінальності в кримінологічній науці на сучасному етапі, а також її значення для кримінології;

розкрити зв'язок маргіналізаційних процесів та злочинності у суспільстві, у тому числі організованої;

визначити причини та особливості маргіналізаційних процесів кожної з маргінальних груп, що є предметом дисертаційного дослідження;

з'ясувати механізм та причини входження за власною ініціативою та втягнення маргінальних груп населення в організовану злочинну діяльність;

здійснити кримінологічний аналіз участі окремих маргінальних груп у діяльності організованих злочинних угруповань;

з урахуванням отриманих у процесі дослідження даних розробити теоретичні засади та практичні рекомендації з попередження організованої злочинної діяльності у контексті маргіналізації суспільства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які характеризують сучасну організовану злочинність в Україні у зв'язку з процесами маргіналізації суспільства.

Предметом дослідження є кримінологічний аналіз конкретних соціальних механізмів, які обумовлюють маргіналізацію населення та участь представників певних маргінальних груп у діяльності організованих злочинних угруповань, а також розробка на цій основі рекомендацій щодо попередження організованої злочинності.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить система загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання,

застосування яких у поєднанні обумовлено метою та завданнями роботи, яке забезпечує достовірність отриманого знання. У процесі дослідження застосовувалися такі наукові методи: історичний, за допомогою якого простежено розвиток поняття маргінальності для з'ясування сутності цього явища та можливості удосконалення визначення зазначеного феномена; еволюцію поняття організованої злочинності, а також процес виникнення та розвитку організованої злочинної діяльності серед окремих груп осіб, що вивчаються у роботі; логіко-семантичний – при розмежування понять і термінів, а також при аналізі змісту деяких наукових категорій; конкретно-соціологічні (опитування засуджених та експертів, вивчення та контент-аналіз кримінальних справ, повідомлень засобів масової інформації), за допомогою яких було сформовано репрезентативну емпіричну базу дисертаційного дослідження; статистичний – при аналізі статистичних даних щодо стану організованої злочинності в Україні та рівня маргіналізації суспільства; порівняльно-правовий – при розгляді та співставленні нормативних визначень організованої злочинності та окремих її суб'єктів на міжнародному та національному рівнях; юридичного аналізу – при вивченні механізму впливу правових норм та інститутів держави на рівень маргіналізації суспільства, а також при вивченні та формулюванні пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства з метою підвищення ефективності протидії організований злочинності.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять результати опитування шляхом анкетування 1048 засуджених, що відбувають покарання в установах виконання покарань в Одеській області (Одеська виправна колонія № 14, Південна виправна колонія № 51; Чорноморська виправна колонія № 74) та 208 засуджених – колишніх працівників правоохоронних органів, що відбувають покарання у Менській виправній колонії (№ 91). Здійснено аналіз статистичних даних Центру статистики Управління інформаційних технологій при ГУМВС України в Одеській області щодо 529 осіб, які входили до складу 118 організованих груп та злочинних організацій, стосовно яких кримінальні справи було закінчено та направлено до суду за 2002–2006 роки (Ф. 2 Статистична картка на особу, яка вчинила злочин – Додаток до п. 6.2.4. Інструкції про єдиний облік злочинів, що ведеться МВС України). Було також здійснено вибіркове вивчення 78 архівних кримінальних справ, в яких злочини було скоєно у складі організованої групи або злочинної організації, що розглядалися судами Одеської та деяких інших областей України у 1997–2007 роках. В якості експертів було опитано шляхом анкетування 48 співробітників слідчого управління МВС України в Одеській області та відділу прокуратури Одеської області з нагляду за додержанням законів спецпідрозділами та іншими установами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю. Крім цього, у ході дослідження було проаналізовано статистичні дані МВС України, Державної прикордонної служби України, Державного комітету статистики та інших органів, що стосуються тематики дослідження. Вивчено матеріали періодичної преси та електронних видань з проблем дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні комплексним кримінологічним дослідженням проблем, пов'язаних з

маргіналізацією населення та участю представників певних маргінальних груп у діяльності організованих злочинних угруповань, і формуванням на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо попередження організованої злочинності.

Зокрема, наукова новизна виражається в таких положеннях, що виносяться на захист:

уперше:

виокремлено маргінальні групи (мігранти, колишні військовослужбовці, колишні співробітники правоохоронних органів, колишні спортсмени, особи, що відбули покарання у виді позбавлення волі), участь представників яких у діяльності організованих злочинних угруповань істотно підвищує їх суспільну небезпеку;

на підставі аналізу діяльності організованих злочинних угруповань обґрунтовано необхідність кримінологічного вивчення не лише “класичних” маргіналів, але й “нових” маргінальних груп, які є соціальною базою сучасної організованої злочинності в Україні;

здійснено комплексне дослідження місця, що займають представники певних маргінальних груп у структурі організованої злочинності: мотивація їхнього вступу до складу організованих злочинних формувань, а також основні шляхи їх залучення; найбільш характерні виконувані ними ролі та функції в організованій злочинній діяльності, а також кримінальна спрямованість формувань, членами яких вони стають;

обґрунтовано особливості маргіналізаційних процесів серед певних груп населення та характер взаємовідносин їх представників з відповідними злочинними формуваннями;

запропоновано та обґрунтовано необхідність удосконалення практики стримання маргіналізаційних процесів у контексті протидії організованої злочинності, у тому числі створення єдиних інформаційних комп’ютерних баз даних щодо певних маргінальних груп, у навичках та вміннях яких зацікавлені представники організованої злочинності, для підвищення ефективності заходів з її попередження;

удосконалено:

визначення маргінальності, яка розглядається як особливий стан особи, що характеризується об’єктивними та/або суб’єктивними змінами її соціального статусу, наслідком чого є розрив соціально-корисних зв’язків із референтною групою, криза самоідентифікації, відчуження особи, дезадаптованість до нових умов життя, в результаті чого індивід опиняється між двома або більше соціальними групами, у жодній з яких він не є (або не відчуває себе) її повноправним членом;

визначення маргінальної злочинності, під якою розуміється злочинність, що знаходиться у периферійному або пограничному стані відносно іншої злочинної спільноти або кримінальної субкультури;

ідею щодо ступеня криміногенності особи, яка знаходиться у маргінальному стані, та запропоновано розглядати його в залежності від типу маргінальності (периферійної чи пограничної), носієм якої є особа, та від виду злочинної діяльності;

обґрунтування можливості розгляду маргіналізаційних процесів у суспільстві та рівня злочинності у ньому, зокрема організованої, як механізмів взаємодетермінації;

набули подальшого розвитку:

обґрунтування необхідності для підвищення ефективності протидії організованій злочинності комплексного впливу (як державного, так і громадського) на маргіналізаційні процеси у суспільстві з метою послаблення вже існуючих процесів та недопущення появи нових;

віктимологічний аспект маргіналізаційних процесів;

ідея вивчення маргінальних груп як складової соціальної бази злочинності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що його положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – при подальшій розробці теоретичних проблем вивчення та протидії організованій злочинності, а також застосуванні концепції маргінальності в кримінології для вивчення детермінації злочинності;

сфері правотворчості – для удосконалення чинного законодавства, спрямованого як на попередження маргіналізаційних процесів в українському суспільстві, так і на протидію організованій злочинності;

правозастосовчій діяльності – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів при розслідуванні злочинів, скоєних організованими групами та злочинними організаціями;

навчальному процесі – для викладання дисциплін “Кримінологія”, “Кримінально-виконавче право” і спецкурсу “Транснаціональна злочинність”, а також для підготовки відповідних розділів підручників та навчальних посібників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи були викладені автором на п'ятнадцяти наукових та науково-практичних конференціях і семінарах, у тому числі на: міжнародній науковій конференції молодих вчених “Осінні юридичні читання” (2002 р., 2003 р., 2004 р., 2007 р., м. Хмельницький.); науково-практичному семінарі “Боротьба зі злочинністю та права людини” (2006 р., м. Одеса); XIII Міжнародній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених “Ломоносов–2006” (2006 р., м. Москва); міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів “Проблеми реформування правовідносин у сучасних умовах очима молодих дослідників” (2006 р., м. Київ); міжнародному науково-практичному семінарі “Актуальні проблеми кримінології та кримінальної психології” (2006 р., м. Одеса); міжнародній науково-практичній конференції молодих учених та здобувачів “Сучасні проблеми розвитку юридичної науки” (2007 р., м. Харків).

Крім того, теоретичні розробки використані під час викладання курсу кримінології, а також при підготовці навчально-методичного посібника з кримінології.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у двадцяти публікаціях, у тому числі одному розділі у монографії, дев'яти наукових статтях, п'ять із яких опубліковані у наукових фахових виданнях,

перелік яких затверджено ВАК України, та десяти матеріалах наукових конференцій та семінарів.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають у себе десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 249 сторінок, у тому числі 25 сторінок – список використаних джерел, що містить 221 найменування, додатки 35 – сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету і завдання, об'єкт та предмет, методологічну, теоретичну та емпіричну основу дослідження, сформульовано наукову новизну та основні положення, що виносяться на захист, практичне значення одержаних результатів, зазначено дані стосовно апробації та публікацій результатів здійсненого дослідження.

Розділ перший “Концепція маргінальності у кримінології: постановка проблеми” складається із двох підрозділів і присвячений вивченню загальних положень концепції маргінальності у кримінологічній науці, можливостям її застосування, а також зв'язку маргіналізаційних процесів у суспільстві та злочинності.

У *підрозділі 1.1. “Визначення основних понять концепції маргінальності та її значення для кримінологічних досліджень”* аналізується стан розробленості проблеми маргінальності в кримінологічній науці. На основі праць вітчизняних та зарубіжних науковців робиться висновок, що у сучасній кримінологічній літературі при аналізі детермінаційних зв'язків маргіналізаційних процесів у суспільстві та злочинності домінує трактування поняття маргінальності як перебування особи або цілої групи на узбіччі суспільства. Підкреслюється, що такий підхід дещо збіднює можливості застосування концепції маргінальності у кримінології, оскільки з об'єкта дослідження науковців випадає досить численна група осіб – “нові маргінали” – поява якої в українському суспільстві (порівняно недавно) пов'язують із докорінними державними та суспільними змінами.

Запропоновано авторське визначення понять “маргінальність” та “маргіналізація”. Так, маргінальністю визнається особливий стан особи, що характеризується об'єктивними та/або суб'єктивними змінами її соціального статусу, наслідком чого є розрив соціально-корисних зв'язків із референтною групою, криза самоідентифікації, відчуження особи, дезадаптованість до нових умов життя, в результаті чого індивід опиняється між двома або більше соціальними групами, у жодній з яких він не є (або не відчуває себе) її повноправним членом; а маргіналізацією – процес зміни соціального статусу особи та/або його самоідентифікації, що супроводжується розривом економічних, культурних та інших соціально-корисних зв'язків, у результаті чого така особа об'єктивно чи суб'єктивно витискується із соціальної групи, до складу якої вона входила раніше.

Аналіз сучасної літератури дозволив дійти висновку, що замість терміна “маргінальна злочинність” у тому контексті, в якому він застосовується на даний момент у наукових працях (як сукупність злочинів, що скоюються представниками

маргінальних верств населення), доцільно було би використовувати для позначення цього явища термін “злочинність маргіналів”. Разом із тим, виходячи з етимології та сутності феномена маргінальності, пропонується авторське визначення маргінальної злочинності як злочинності, що знаходиться у периферійному або пограничному стані відносно іншої злочинної спільноти або кримінальної субкультури.

У *підрозділі 1.2. “Маргінальність та злочинність: механізми взаємодетермінації”* маргінальність та злочинність розглядаються як явища, що взаємодетермінують один одного.

Виокремлено два основних напрями вивчення впливу маргіналізаційних процесів на стан злочинності у суспільстві: 1) дослідження маргінальності як криміногенного чинника та ранжування ступеня криміногенності маргінальності в залежності від того, носієм якого саме виду маргінальності є особа; 2) дослідження віктимологічного аспекту проблеми маргінальності, оскільки більшість маргіналів характеризується підвищеною віктимністю, що в деяких випадках провокує скоєння відносно них злочинних дій, частина з яких має організований характер.

Зворотній процес – вплив злочинності на рівень маргіналізації суспільства. Чим вище рівень злочинності, тим більше коштів держава має витратити на утримання правоохоронних органів та установ виконання покарань. Зазначене обумовлює значне зменшення матеріальних ресурсів, які держава може витратити на соціальну допомогу незахищеним верствам населення, що призводить до погіршення їх соціально-економічного статусу та суттєво підвищує вірогідність їх маргіналізації. Засудження до покарання у виді позбавлення волі за вчинений особою злочин обумовлює її маргіналізацію після звільнення. Вчинення відносно особи певних злочинів може призвести до початку процесу маргіналізації потерпілих або до поглиблення вже існуючого.

Аналіз матеріалів практики дозволив виділити серед маргінальних груп такі, участь представників яких в організованій злочинній діяльності значно підвищує суспільну небезпеку організованих злочинних формувань та, як правило, має найбільший суспільний резонанс. До таких груп у роботі віднесені: мігранти; колишні військовослужбовці; колишні співробітники правоохоронних органів; колишні спортсмени; особи, що відбували покарання у місцях позбавлення волі.

Розділ другий “Кримінологічні особливості маргіналізації та участі представників окремих соціальних груп в організованій злочинній діяльності” містить шість підрозділів, в яких розглядаються поняття організованої злочинності, її структура, окремі маргінальні групи, обрані як предмет дослідження, а також особливості участі та місце їх представників в організованій злочинній діяльності.

У *підрозділі 2.1. “Визначення та структура організованої злочинності”* на підставі аналізу визначення організованої злочинності на міжнародному та національному рівнях, а також її доктринального трактування, зазначається неможливість розробки єдиного нормативного визначення терміна “організована злочинність”. Виходячи із цього, а також мети та завдань роботи, розроблено авторське поняття організованої злочинності: нею визнається складна система, із власною субкультурою, у рамках якої певна кількість осіб соціалізується, і яка

охоплює усі сфери життя суспільства та проявляє себе ззовні через організовану злочинну діяльність, основною метою якої є отримання прибутку.

Проаналізовано “горизонтальний” та “вертикальний” підходи до розгляду структури організованої злочинності. Згідно зі здійсненим дослідженням матеріалів практики, в Одеському регіоні домінують організовані групи та злочинні організації загальнокримінальної спрямованості, більшість із яких спеціалізується на бандитизмі, крадіжках, грабежах, розбої, торгівлі людьми та злочинах, пов’язаних із незаконним обігом наркотиків. Вивчення статистичних карток (529 шт.) на осіб, відносно яких кримінальні справи було закінчено та направлено до суду за 2002–2006 роки в Одеській області, дозволило дійти висновку, що переважна більшість осіб, залучених до організованої злочинної діяльності, є особами активного віку, які, незважаючи на наявність у них освіти, ніде не працюють.

У *підрозділі 2.2. “Кримінологічний аналіз участі мігрантів-маргіналів в організованій злочинній діяльності”* доводиться, що маргіналізаційні процеси серед мігрантів обумовлені зміною звичного укладу життя, оточення; розривом соціально-корисних зв’язків, що існували на попередньому місці проживання; а іноді (як правило, у випадках зовнішньої міграції) – і зміною культурної, мовної формації.

Окремо досліджено такі групи мігрантів як біженці з “гарячих точок” та нелегальні мігранти. Криміногенність біженців з “гарячих точок” підвищують досвід поводження зі зброєю та інші бойові навички. Маргінальні процеси серед нелегальних мігрантів значно загострюються через відсутність у них офіційного статусу в країні перебування, що практично унеможливує їх працевлаштування у легальний спосіб та залишає відкритими для цього лише тіньовий сектор економіки або кримінальну сферу (наркобізнес, незаконний обіг зброї, контрабанда тощо).

Обґрунтовано, що тенденція “діаспоризації” містить у собі криміногенний потенціал, оскільки етнічні діаспори є соціальною базою для етнічної організованої злочинності. Суспільна небезпечність організованих злочинних груп (далі – ОЗГ), сформованих на етнічній основі, значно підвищується за рахунок наявності у більшості з них міжнародних зв’язків, як правило, з організованими угрупованнями на своїй батьківщині.

Доведено, що проблема етнічної організованої злочинності є особливо актуальною для Одеського регіону, оскільки, на відміну від інших адміністративно-територіальних одиниць України, на території Одеської області офіційною статистикою постійно фіксується діяльність ОЗГ, сформованих на етнічній основі. Встановлено основні умови існування етнічної організованої злочинності в Одеській області: 1) багатонаціональність складу населення; 2) посилення міграційних процесів; 3) специфіка географічного положення, завдяки якому виникає можливість організації та функціонування каналів нелегальної міграції; 4) збройні конфлікти на пострадянській території, які зумовили появу великої кількості біженців з “гарячих точок”, що приїждять у пошуках нового місця проживання.

У *підрозділі 2.3. “Особливості маргіналізації та участі колишніх військовослужбовців в організованій злочинній діяльності”* досліджуються причини та процес маргіналізації колишніх військовослужбовців, яких у зв’язку із

специфікою маргіналізаційних процесів поділено на дві групи: 1) особи, що безпосередньо брали участь у бойових діях; 2) особи, що не брали участі у бойових діях.

Маргінальний стан осіб, що брали участь у бойових діях, обумовлено проблемами їх адаптації до мирного життя після повернення із місць проведення воєнних дій. Цьому перешкоджає наявність у таких осіб ознак посттравматичного стресового синдрому, які значно ускладнюють процес налагодження соціально-корисних зв'язків з оточуючими. Маргіналізація осіб, що не брали участі у бойових діях, прямо пов'язана з корінним реформуванням Збройних Сил України, в результаті якого вивільняється значна кількість осіб, переважна більшість із яких не має іншої спеціальності, а отже й можливості забезпечити гідний рівень собі та своїй родині.

Як свідчать результати опитувань колишніх співробітників правоохоронних органів (засуджених Менської виправної колонії № 91) та співробітників правоохоронних органів Одеської області, що здійснюють протидію організованим злочинності, найчастіше беруть участь у діяльності ОЗГ особи, що мають досвід участі у воєнних діях в Афганістані (79,1% та 75% респондентів відповідно). На другому місці по розповсюдженості – учасники боїв у Чечні та Придністров'ї (52,2% та 50% опитаних). Найрідше у складі ОЗГ зустрічаються колишні офіцери Збройних Сил України, що безпосередньо не брали участі у воєнних діях (44,8% та 37,5% респондентів).

Аналіз матеріалів судової практики, а також публікацій у ЗМІ дозволив дійти висновку, що колишні військовослужбовці частіше за все стають учасниками ОЗГ загальнокримінальної корисливої спрямованості, які спеціалізуються на вбивствах на замовлення, вимаганні, викраденні людей з метою отримання викупу, а також залякуванні конкурентів, отриманні необхідної інформації від певного кола осіб або для примушуванні вчинити дії, в яких зацікавлене керівництво таких ОЗГ, тощо.

У **підрозділі 2.4. “Кримінологічний аналіз маргіналізації та участі колишніх співробітників правоохоронних органів в організованій злочинній діяльності”** обґрунтовується, що процес маргіналізації колишніх правоохоронців залежить від причин звільнення з відповідних структур. За цією ознакою зазначену групу осіб умовно поділено на три підгрупи: 1) особи, що звільнилися зі служби в правоохоронних органах за власним бажанням; 2) особи, які вийшли на пенсію; 3) особи, яких було звільнено з правоохоронних органів у зв'язку з вчиненням ними протиправних або аморальних вчинків, що несумісні з виконанням їх професійних обов'язків.

Входження колишніх співробітників правоохоронних органів до лав організованої злочинності є негативною тенденцією її розвитку на сучасному етапі. 56,6% опитаних колишніх співробітників правоохоронних органів, що відбувають покарання у Менській виправній колонії, зазначили, що їм відомі випадки вступу колишніх співробітників правоохоронних органів до організованих злочинних формувань. Основними причинами цього респонденти називають бажання заробити – 79,7%, наявність давніх знайомств та залежність від представників організованої злочинності – 21,5%. Основним шляхом криміналізації зазначеної групи осіб є

входження до складу організованого формування через діючих його членів, з якими колишній працівник правоохоронного органу був знайомий у зв'язку із своєю професійною діяльністю (на це вказали 68,8% респондентів). Згідно з проведеним опитуванням найбільш характерними для колишніх співробітників правоохоронних органів функціями у складі організованого формування є навчання спеціальних навичок – 65,2% опитаних; здійснення розвідки та контррозвідки – 56,5%; керівна функція – 45,7%; здійснення охорони членів ОЗГ – 28,3%; функція безпосереднього виконання злочинних акцій – 22,8%; навчання поводженню з вибуховими речовинами – 17,4%; інше – 14,1%.

Доведено, що між більшістю приватних охоронних фірм (що є популярними серед колишніх співробітників із правоохоронних органів для працевлаштування після звільнення) та представниками організованої злочинності існує певний зв'язок. Про співпрацю таких фірм з представниками організованої злочинності зазначили 88,6% засуджених співробітників та 70,6% співробітників правоохоронних органів в Одеській області, опитаних в якості експертів. Аналіз матеріалів судової практики дозволив дійти висновку, що у ряді випадків приватні охоронні фірми організовуються безпосередньо представниками організованої злочинності з метою “легалізації” своєї діяльності.

Підрозділ 2.5. “Маргіналізація та участь колишніх та діючих спортсменів в організованій злочинній діяльності” розкриває появу феномена організованої злочинності у спортивному середовищі, причини та особливості маргіналізації спортсменів, яких з методологічною метою дослідження поділено на три підгрупи: 1) спортсмени, що досягли певних професійних успіхів у спорті вищих досягнень; 2) спортсмени, що не досягли професійних успіхів у спорті вищих досягнень; 3) представники базового спорту.

Аналіз матеріалів практики, а також вивчення думок експертів дозволив дійти висновку, що колишні спортсмени у складі організованих злочинних формувань зустрічаються набагато частіше, ніж діючі (про це зазначили 76,2% та 19% опитаних співробітників Слідчого управління МВС України в Одеській області та прокуратури Одеської області відповідно).

Доведено, що основним шляхом залучення спортсменів до організованої злочинної діяльності є об'єднання у групи або на основі знайомств, набутих у спортивних секціях, або через друзів-спортсменів. Іноді такі товариства спеціально створюються для підготовки майбутніх членів ОЗГ, що входять до складу однієї злочинної організації.

Виділено види спорту, представники яких частіше втягуються членами організованих злочинних формувань до своєї діяльності: різноманітні види боротьби, бокс, спортивна стрільба, біатлон. Цей перелік обумовлений наявністю в осіб, що вивчаються, певних спортивних навичок та вмінь (володіння прийомами бойових єдиноборств, вміння поводитися зі зброєю тощо), які цікавлять представників криміналітету. У зв'язку з вищенаведеним найбільш характерною функцією в ОЗГ для спортсменів є безпосереднє виконання конкретних злочинів, а найпоширенішими напрямками організованої злочинної діяльності – бандитизм, вимагання та скоєння вбивств на замовлення.

Підрозділ 2.6. “Особливості маргіналізації та участі в організованій злочинній діяльності осіб, що відбули покарання у виді позбавлення волі” присвячено вивченню детермінант процесу маргіналізації зазначеної групи осіб, обумовленої як суб’єктивними, так і об’єктивними чинниками. Встановлено, що маргіналізація таких осіб, розпочинаючись за часів перебування у місцях позбавлення волі, ще більше загострюється після звільнення. Таким чином, особи, що звільнилися з місць позбавлення волі, становлять маргінальну групу, яка є складовою соціальної бази організованої злочинності.

Встановлено, що раніше засуджені особи входять до складу вже існуючих організованих злочинних груп або створюють нові за власною ініціативою. На практиці зустрічаються випадки, коли такі групи утворюються на підставі знайомств, які особа набула під час відбуття покарання. Інколи до складу ОЗГ входять виключно раніше засуджені особи. Аналіз емпіричного матеріалу роботи дозволив дійти висновку, що організаторська функція, разом із функцією безпосереднього виконання злочинів, є найпоширенішими серед таких осіб.

Колишнім засудженим притаманна участь в ОЗГ, що мають корисливо-насильницьку спрямованість, однак це не виключає їх входження до складу ОЗГ економічної спрямованості. В останніх особи, що звільнилися з місць позбавлення волі, як правило, виконують функції по залякуванню конкурентів, отриманню необхідної інформації від певного кола осіб та скоєнню насильницьких злочинів. Організаторська функції, а також інші, яких потребують певних знань та рівня освіти, серед колишніх засуджених зустрічаються дуже рідко, оскільки, переважна більшість таких осіб не має потрібної освіти (за результатами опитування засуджених Одеської виправної колонії № 14 більшість із них мають середню освіту – 73,8%; вищу освіту мають лише 2,5% респондентів, початкову та професійно-технічну освіту мають по 8,6%, зовсім не мають освіти 6,5% опитаних).

Розділ третій “Попередження організованої злочинності у контексті маргіналізації суспільства” містить два підрозділи і присвячений аналізу та удосконаленню існуючих, а також розробці нових заходів попередження організованої злочинності з урахуванням висновків та напрацювань здійсненого дослідження.

У підрозділі 3.1. “Протидія маргіналізаційним процесам у суспільстві як напрямок загальносоціального попередження організованої злочинності” зниження існуючого рівня маргіналізації як певних груп населення, так і окремих громадян, а також недопущення виникнення нових маргіналізаційних процесів розглядається як один із пріоритетних напрямів загальносоціального попередження участі представників маргінальних груп в організованій злочинній діяльності. Зазначена діяльність має впроваджуватися як на державному, так і на громадському рівнях. Причому на громадському рівні виділено два види впливу громадськості на зниження процесів маргіналізації у суспільстві: пасивний (не створення перешкод ресоціалізації представників “груп ризику” шляхом стигматизації тощо) та активний (здійснення спеціальних дій, спрямованих на ресоціалізацію, адаптацію, соціальну допомогу тощо). Доведено, що для ефективного загальносоціального попередження

організованої злочинності необхідне поєднання зусиль на обох вищезазначених рівнях.

Підрозділ 3.2. “Спеціально-кримінологічне попередження участі представників маргінальних груп в організованій злочинній діяльності” базується на індивідуальному підході до кожної з маргінальних груп, що досліджувалися в роботі.

Обґрунтовано необхідність спрощення та вдосконалення процесу перетину державного кордону України, що призведе до зменшення попиту на послуги ОЗГ, які спеціалізуються на організації каналів нелегальної міграції, а отже й об’єктивно знизить кількість проявів організованої злочинності у цій сфері. Крім того, запропоновано створення єдиної інформаційної бази щодо осіб, які перетнули державний кордон України. Така база дозволить відстежувати їх переміщення по території країни, що підвищить ефективність роботи правоохоронних органів.

Доведено необхідність створення єдиної інформаційної комп’ютерної бази даних (із вказівкою на персональні дані, розміщенням фотографій та дактокарт) колишніх спорстменів, колишніх військовослужбовців, а також колишніх співробітників правоохоронних органів (які володіють навичками боротьби, поводження зі зброєю, професійними знаннями тощо), які на даний момент мешкають на території України. Така база значно полегшить роботу правоохоронних органів, а також, у випадку доведення до відома громадськості інформації про існування такої бази даних, виконуватиме функцію загальної превенції серед перелічених груп осіб.

Обґрунтовується необхідність введення до офіційної статистики правоохоронних органів статистичного обліку маргінальних груп, що дозволить побачити реальну картину щодо вчинення ними злочинів, зміни щодо їх спрямованості, визначити найбільш криміногенні категорії серед цих груп осіб, на основі чого впроваджувати адекватні попереджувальні заходи.

Виділено три основні напрями спеціально-кримінологічного попередження участі осіб, що відбули покарання у виді позбавлення волі, в організованих злочинних формуваннях, які пов’язані з: 1) кримінальною політикою у галузі призначення покарань; 2) умовами виконання покарань; 3) профілактичною роботою з представниками зазначеної маргінальної групи.

Запропоновано та обґрунтовано необхідність внести зміни до ч.1 ст.2 Закону України “Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” від 10 липня 2003 року та викласти її у такій редакції: “заходи соціального патронажу застосовуються до громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які постійно проживають на території України і звернулися до спостережних комісій або інших органів, установ та організацій, уповноважених здійснювати зазначені заходи, протягом року після звільнення з установ виконання покарань”.

ВИСНОВКИ

Комплексне кримінологічне вивчення місця, що займають представники маргінальних груп у структурі організованої злочинності, дозволяє зробити ряд висновків, спрямованих на внесення пропозицій та рекомендацій з подальшого вдосконалення практики протидії цьому виду злочинності.

1. У кримінологічній науці переважає підхід, згідно з яким маргінальність трактується як перебування особи на узбіччі соціальної структури. Однак, таке трактування звужує предмет дослідження, оскільки виключає із нього значне коло осіб – “нових” маргіналів. Вивчення представників нових маргінальних груп є дуже актуальним для кримінології, оскільки їх можна розглядати як одну із складових соціальної бази організованої злочинності.

2. Маргінальність є криміногенним фактором. Хоча маргінальний стан особи не обов’язково тягне за собою вчинення нею злочину, він значно полегшує її втягнення у злочинну діяльність, зокрема в організовану. Оскільки процес маргіналізації може відбуватися у двох напрямках: визначення особи як маргінальної з боку суспільства (маргінальність ззовні) та самовизначення індивіда як маргінала (маргінальність зсередини), при дослідженні організованої злочинності у контексті проблеми маргінальності, необхідно враховувати її об’єктивно-суб’єктивну природу.

3. Маргінальний стан, крім криміногенності, характеризується також підвищеною віктимністю, ступінь якої безпосередньо залежить від виду маргінальності конкретного індивіда або групи (периферійної чи пограничної). Це призводить до того, що іноді представники маргінальних груп стають жертвами організованої злочинності, тим самим обумовлюючи її відтворення та розширення.

4. Маргінальний стан мігрантів обумовлений зміною звичних умов життя, соціального статусу, а у ряді випадків – ще й мовної та культурної формації. Процеси маргіналізації мігрантів, що значно підсилюються у випадку з нелегальними мігрантами (у зв’язку з відсутністю у них будь-якого офіційного статусу), обумовлюють криміналізацію зазначених осіб, у тому числі їхнє залучення до лав організованої злочинності. Крім того, наявність попиту серед мігрантів щодо нелегального переміщення через кордон обумовлює розширення діяльності організованих груп, що спеціалізуються на обслуговуванні каналів нелегальної міграції. Окрему криміногенну групу серед мігрантів становлять вимушені мігранти – біженці з “гарячих точок”, оскільки певна їх частина має досвід поводження зі зброєю, через що такі особи найчастіше залучаються до організованої злочинної діяльності як виконавці.

5. Тенденція діаспоризації суспільств, що намітилась останнім часом, містить у собі криміногенний потенціал, оскільки етнічні діаспори є соціальною базою етнічної організованої злочинності.

6. Колишніх військовослужбовців, співробітників правоохоронних органів та спортсменів об’єднує те, що основною причиною їх маргіналізації є втрата попереднього соціального статусу, престижної роботи, в якій вони є професіоналами, та необхідність перекваліфікації або адаптації своїх професійних

знань та вмінь для виконання нових функціональних обов'язків. Перелічені маргінальні групи залучаються до складу організованих угруповань через наявність у них професійного досвіду, знань, а також певних навичок (прийоми бойових єдиноборств, поводження з вогнепальною зброєю, навички зовнішнього спостереження тощо). У більшості випадків саме наявність тих чи інших знань та вмінь обумовлює їх місце у структурі конкретного злочинного угруповання та виконання ними певних функцій.

7. Маргіналізація осіб, що звільнилися з місць позбавлення волі, обумовлена їх тривалою ізоляцією від суспільства та стигматизацією з боку його членів. Їхня затребуваність в організованій злочинності є значною у зв'язку з наявністю у таких осіб кримінального досвіду, причому як власного, так і отриманого в процесі спілкування з іншими засудженими, а також певних професійних навичок (якщо мова йде про професійних злочинців).

8. Наявність професійного досвіду, навичок та вмінь у представників маргінальних груп, що досліджувалися, а також кримінального досвіду у випадку з особами, що звільнилися з місць позбавлення волі, значно підвищує суспільну небезпечність злочинних формувань, до складу яких вони входять.

9. Одним із пріоритетних напрямків загальносоціального попередження участі представників маргінальних груп населення в організованій злочинній діяльності є дії держави та громадськості. Вплив громадськості на зниження процесів маргіналізації у суспільстві, умовно можна поділити на пасивний (не створення перешкод ресоціалізації представників "груп ризику" шляхом стигматизації тощо) та активний (здійснення спеціальних дій, спрямованих на ресоціалізацію, адаптацію, соціальну допомогу тощо).

10. Спеціально-кримінологічне попередження участі представників маргінальних груп в організованій злочинній діяльності має базуватися на індивідуальному підході до представників кожної із цих груп, оскільки причини та шляхи їх втягнення в організовану злочинну діяльність значною мірою відрізняються одне від одного.

11. Вбачається доцільним створення комп'ютеризованих баз даних щодо осіб, які володіють уміннями поводження зі зброєю та мають навички з різних видів боротьби (колишніх спортсменів, військовослужбовців, особливо осіб, що брали участь у бойових діях, колишніх співробітників спецпідрозділів правоохоронних органів тощо). Впровадження таких баз даних не лише допоможе у розкритті злочинів, вчинюваних ОЗГ, а й виконуватиме функцію загальної превенції щодо представників перелічених маргінальних груп.

12. Вимагає удосконалення статистична звітність щодо осіб, які вчиняють злочини у складі організованої групи та злочинної організації. Вбачається необхідним виокремлювати випадки, коли колишні співробітники правоохоронних органів, колишні військовослужбовці та колишні спортсмени певних видів спорту входять до складу зазначених угруповань, оскільки це значною мірою підвищує їх суспільну небезпеку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Стрелковская Ю.А. Маргинальные группы в структуре организованной преступности / Ю.А. Стрелковская // Преступность и криминологические основы уголовной юстиции : монография / [В.Н. Дрёмин, А.А. Березовский, Н.А. Орловская и др.] : под ред. В.Н. Дрёмина. – О. : Фенікс, 2007. – С. 82-112.
2. Стрелковська Ю.О. Застосування концепції маргінальності в кримінології / Ю.О. Стрелковська // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 25 / Редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – О. : Юрид. л-ра, 2005. – С. 506-511.
3. Стрелковська Ю.О. Маргінальна злочинність: визначення та основні напрямки вивчення / Ю.О. Стрелковська // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 32 / Редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – О. : Юрид. л-ра, 2007 – С. 380-385.
4. Стрелковская Ю.А. Снижение уровня маргинализации общества в механизме предупреждения преступности / Ю.А. Стрелковская // Юридический вестник. – 2007. – № 2. – С. 42-47.
5. Стрелковська Ю.О. До питання про криміногенність маргінальності / Ю.О. Стрелковська // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / Голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. – О. : Фенікс, 2008. – Вип. 33. – 552 с. – С. 173-179.
6. Стрелковская Ю.А. Психологические аспекты формирования маргинального статуса личности / Ю.А. Стрелковская // Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии : сб. науч. статей / Под ред. М.Ф. Орзиха, В.Н. Дрёмина. – Б-ка журн. “Юридичний вістник”. – О. : Фенікс, 2007. – С. 305-312.
7. Стрелковская Ю. Формирование маргинальной личности как фактор криминализации общества / Ю. Стрелковская // Зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів “Актуальні проблеми правознавства очима молодих вчених” – Спецвип. № 1. – Хмельницький, 2002. – С. 236-237.
8. Стрелковська Ю.О. Маргінальні форми організованої злочинності / Ю.О. Стрелковська // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. статей за матеріалами І Міжвуз. наук.-практ. конф., 21–22 травня 2004 р. м. Луцьк. – С. 219-221.
9. Стрелковская Ю.А. Формирование маргинальных групп как фактор криминализации общества / Ю.А. Стрелковская // Регіональний науковий юридичний альманах “Українська державність та право на рубежі сторіч”. – Вип. 1. / За заг. ред. проф., д-ра юрид. наук, Оборотова Ю.М. – О. : 2006. – С. 97-102.
10. Стрелковська Ю. Кримінологічний аналіз участі осіб, що звільнились з місць позбавлення волі, в діяльності організованих злочинних груп / Ю. Стрелковська // Актуальні проблеми європейської інтеграції: зб. статей з питань європейської інтеграції та права / [за ред. Д.В. Ягунова]. – Вип. 4. – О. : Фенікс, 2008. – С. 278–287.

- 11.Стрелковська Ю.О. Маргіналізація у підлітковому віці як фактор злочинності / Ю.О. Стрелковська // Молодь у юридичній науці : зб. тез доповідей Перших Всеукр. осінніх юрид. читань студентів та аспірантів. – Хмельницький : В-во ХІУП, 2002. – С. 288-290.
- 12.Стрелковская Ю.А. Нелегальная миграция как форма проявления организованной преступности / Ю.А. Стрелковская // Розвиток української правової системи за роки незалежності : тези доп. і наук. повідом. студент. наук. конф. за підсумками наук.-дослід. роботи за 2003/2004 навч. рік / [за заг. ред. проф. М.І. Панова]. – Х.: Нац. юрид. акад.. України. 2004. – С. 165-166.
- 13.Стрелковская Ю. Влияние военных конфликтов на деятельность организованных преступных групп / Ю. Стрелковская // Міжнар. студ. наук. конф. “Актуальні проблеми прав людини, правової системи та держави”, 5–7 травня 2004 р. Тези доповідей. – Львів : Юрид. ф-т Львів. націон. ун-ту ім. Івана Франка. – 2004. – С. 193-195.
- 14.Стрелковская Ю.А. Нелегальная миграция в контексте организованной преступности / Ю. А. Стрелковская // Молодь у юридичній науці : зб. тез доповідей Міжнар. наук. конф. молодих вчених “Треті осінні юридичні читання”. – Хмельницький : В-во ХУУП, 2004. – С. 447-449.
- 15.Стрелковская Ю.А. Виктимологический аспект проблемы маргинализации населения / Ю. А. Стрелковская // Материалы XIII Междунар. конф. студ., аспирант. и молодых ученых “Ломоносов–2006”. – Т. 3. – М.: Изд-во МГУ, 2006. – С. 453-454.
- 16.Стрелковська Ю.О. Вплив злочинності на процеси маргіналізації / Ю.О. Стрелковська // Наука і вища освіта : тези доповідей XIV міжвуз. студ. конф., м. Запоріжжя, 11–18 травня 2006 р. : у 2 ч. / Гуманітарний університет “Запорізький інститут державного та муніципального управління”; студентське наук. тов-во. – Запоріжжя : ГУ ЗІДМУ, 2006. – Ч. 2. – С. 156
- 17.Стрелковська Ю.О. Організовані злочинні групи, сформовані на етнічній основі: проблеми вивчення / Ю.О. Стрелковська // Правове життя сучасної України : тези доп. 10-ї ювілейн. звіт. наук. конф. проф.-виклад. і аспірант. складу / Відп. ред. д-р юрид. наук Ю.М. Оборотов // Одеська націон. юрид. акад. – О.: Фенікс, 2007. – С. 328-330.
- 18.Стрелковська Ю.О. Причини участі колишніх професійних спортсменів в організованій злочинній діяльності / Ю.О. Стрелковська // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез міжнар. наук. конф. “Шості осінні юридичні читання (м. Хмельницький, 26–27 жовтня 2007 р.): у 3 ч. – Ч. 3 : “Адміністративне право. Адміністративний процес. Фінансове право. Кримінальне право. Кримінологія. Кримінальний процес. Криміналістика”. – Хмельницький : В-во Хмельницьк. ун-ту управління та права, 2007. – С. 298-300.
- 19.Стрелковская Ю.А. Социальные и социально-психологические предпосылки вовлечения бывших сотрудников правоохранительных органов в организованную преступную деятельность / Ю.А. Стрелковская // Сучасні проблеми юридичної науки : тези доп. та наук. повідомл. Всеукр. наук.-практ.

- конф. молод. учених та здобувачів / За заг. ред. А.П. Гетьмана. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – С. 460-463.
20. Стрелковська Ю.О. Кримінологічний аналіз осіб, що звільнились з місць позбавлення волі / Ю.О. Стрелковська // Правове життя сучасної України : тези доп. Всеукр. наук. конф. “Правове життя сучасної України” / Відп. ред. д-р юрид. наук, проф. Ю.М. Оборотов // Одеська національна юридична академія. – О.: Фенікс, 2008. – С. 415-417.

АНОТАЦІЯ

Стрелковська Ю.О. Маргінальні групи в структурі організованої злочинності: кримінологічне дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2008.

В дисертації досліджено місце концепції маргінальності в кримінології, взаємозв'язок маргіналізаційних процесів у суспільстві та організованої злочинності. Розкрито структуру організованої злочинності. Проаналізовано проблеми участі окремих маргінальних груп в організованій злочинній діяльності, їх місце та найбільш характерні для них функції у структурі організованих злочинних угруповань. Доведено, що маргінальний стан індивідів та соціальних груп є криміногенним фактором, що значно полегшує їх втягнення в організовану злочинну діяльність; обґрунтовано, що ступінь криміногенності маргінальності залежить від її виду. Сформульовано ряд теоретичних та практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення та підвищення ефективності заходів попередження організованої злочинності в контексті маргіналізаційних процесів в українському суспільстві.

Ключові слова: маргінальність, маргінальні групи, організована злочинність, мігранти, колишні співробітники правоохоронних органів, колишні спортсмени, колишні військовослужбовці, особи, що звільнилися з місць позбавлення волі, етнічна організована злочинність, попередження організованої злочинності.

АННОТАЦИЯ

Стрелковская Ю.А. Маргинальные группы в структуре организованной преступности: криминологическое исследование. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08. – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2008.

В работе проанализировано состояние разработанности концепции маргинальности применительно к проблемам криминологии. Изучены генезис идеи маргинальности, основные подходы к ее определению, существующие в научной литературе. Исходя из объективно-субъективной природы рассматриваемого феномена, даны понятия маргинальности и маргинализации. Обоснована необходимость изучения в криминологической науке “новых маргинальных” групп.

Рассмотрено понятие маргинальной преступности, а также его соотношение с понятием преступности маргиналов.

Значительное внимание уделено механизмам взаимодействия преступности и маргинализационных процессов в обществе. Изучен виктимологический аспект проблемы маргинальности.

Обосновано, что маргинальное состояние индивида является криминогенным фактором, который существенно повышает риск совершения лицом преступления, в том числе и в его организованных формах. Использование материалов судебной практики, экспертных оценок, а также данных, полученных в результате имперических исследований, дало возможность прийти к выводу, что маргинальность отдельного лица либо целой группы облегчает процесс их вовлечения в организованную преступную деятельность.

Изучены основные подходы к определению понятия “организованная преступность”, рассмотрена ее структура. На основе авторского эмпирического исследования сформирована социально-демографическая структура организованной преступности в Одесском регионе за 2002–2006 годы.

Основное внимание в работе уделено криминологическому исследованию участия отдельных маргинальных групп в организованной преступной деятельности, их места и наиболее характерных для них функций в составе организованных преступных группировок и формирований. Изучены причины и особенности процессов маргинализации каждой выделенной маргинальной группы, часть из которых, в свою очередь, в методологических целях поделены на подгруппы.

Изучены следующие маргинальные группы: мигранты, бывшие военнослужащие, бывшие сотрудники правоохранительных органов, бывшие спортсмены, а также лица, освободившиеся из мест лишения свободы. Представленный перечень не является исчерпывающим, поскольку в организованной преступной деятельности наблюдается участие также представителей других маргинальных групп, охватить которые в рамках одного диссертационного исследования не представляется возможным. В связи с этим в работе внимание уделено наиболее значимым группам, чье участие в деятельности организованных преступных группировок существенно повышает их общественную опасность, а также, как правило, имеет наибольший общественный резонанс.

Изучена проблема этнической организованной преступности.

На основании результатов исследования предложены теоретические и практические разработки усовершенствования общесоциальных и специально-криминологических мер предупреждения организованной преступности в контексте маргинализационных процессов в обществе.

Ключевые слова: маргинальность, маргинальные группы, организованная преступность, мигранты, бывшие сотрудники правоохранительных органов, бывшие спортсмены, бывшие военнослужащие, лица, освободившиеся из мест лишения свободы, этническая организованная преступность, предупреждение организованной преступности.

Summary

Strelkovskaya Yu.O. Marginal groups in the structure of the organized crime: the criminological research. – The Manuscript.

The Dissertation for a Candidate Degree in Legal Sciences in specialty 12.00.08 – Criminal law and criminology; criminal-executive law. – Odessa national law academy, Odessa, 2008.

The dissertation covers the studying of the place of marginal conception in criminology, interrelation of marginal processes in society and organized crime. The structure of the organized crime is discovered. The problems of separate marginal groups' participation in the organized criminal activity, their place and most typical their functions in the structure of the organized criminal groups are analyzed. The marginal state of individuals and social groups is proved to be a criminogenic factor and it considerably makes their involvement easier in the organized criminal activity; the degree of criminogenic marginalization is grounded to depend on its type. The number of theoretical and practical guidelines directed to improve and increase the efficiency of activities of the organized crime prevention in the context of marginal processes in the Ukrainian society is formulated.

Keywords: marginal, marginal groups, organized crime, migrants, former staff of law machinery, former sportsmen, former military personnel, former prisoners, ethnic organized crime, organized crime prevention.